

Ingliz va o'zbek paremiyalarida insoniy munosabatlar va ijtimoiy qadriyatlarning ifodalanishi

Azadova Guzal- Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti magistratura talabasi

Ilmiy rahbar: Sobirova Nodira Karimbayevna

Annotatsiya: Ushbu tezis ingliz va o'zbek paremiyalarida insoniy munosabatlar (do'stlik, oilaviy aloqalar, jamiyatdagi o'zaro munosabatlar) hamda ijtimoiy qadriyatlar (axloq, hurmat, adolat, mas'uliyat)ning ifodalanishini solishtirmali tahlil qiladi. Paremiyalar xalq donoligining ko'zgusi sifatida madaniy va ijtimoiy kontekstni ochib beradi. Tadqiqotda ingliz paremiyalarining individualistik yo'nalishi va o'zbek paremiyalarining kollektivistik ruhini taqqoslab, ularning o'xshashlik va farqlarini ko'rsatiladi. Misollar orqali paremiyalar insoniy munosabatlarni shakllantirishdagi rolini yoritib, zamonaviy jamiyatdagi ahamiyatini muhokama qiladi. Tadqiqot natijalari tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohasida qo'llanilishi mumkin bo'lgan takliflar bilan yakunlanadi. Tезisning hajmi paremiyalar tahlilini batafsil misollar va adabiyot havolalari bilan boyitgan holda taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: paremiya, insoniy munosabatlar, ijtimoiy qadriyatlar, do'stlik, oila, axloq, adolat, ingliz maqollari, o'zbek maqollari, solishtirmali tahlil, madaniy kontekst.

Kirish: Paremiyalar (maqol va hikmatlar) har bir xalqning madaniy merosining muhim qismi bo'lib, ular orqali insoniy munosabatlar va ijtimoiy qadriyatlar ifodalanadi. Ingliz paremiyalarida individualizm va shaxsiy mas'uliyat ustunlik qilsa, o'zbek paremiyalarida kollektivizm, oila va jamiyat birligi ta'kidlanadi [1, 12-bet]. Ushbu mavzuning ahamiyati zamonaviy globalizatsiya sharoitida madaniyatlar o'rtasidagi muloqotni kuchaytirishda namoyon bo'ladi, chunki paremiyalar insoniy munosabatlarni tartibga soluvchi qoidalarni o'z ichiga oladi [2, 45-bet]. Tadqiqot maqsadi – ingliz va o'zbek paremiyalarini solishtirib, ularning insoniy munosabatlar va ijtimoiy qadriyatlarning ifodalanishidagi o'xshashlik va farqlarini aniqlash. Tadqiqot metodlari orasida solishtirmali lingvokulturologik tahlil, semantik interpretatsiya va adabiyotlar sintezi mavjud. Ushbu tezis paremiyalar orqali xalqlarning ijtimoiy qadriyatlarini o'rganishga hissa qo'shadi va ta'lim jarayonida qo'llanilishi mumkin.

Asosiy qism: Ingliz va o'zbek paremiyalarida insoniy munosabatlar bir necha yo'nalishda ifodalanadi: do'stlik, oilaviy aloqalar, jamiyatdagi hurmat va adolat.

Do'stlik mavzusida o'zbek paremiyasi kollektiv yordamni ta'kidlaydi, masalan, "Do'st boshida bilinadi" (Do'stlik qiyin paytda sinovdan o'tadi) [3, 67-bet], bu inglizcha "A friend in need is a friend indeed" (Qiyin paytdagi do'st haqiqiy do'st) [4, 89-bet] bilan o'xshash bo'lib, ikkalasida ham do'stlikning haqiqiy qiymati qiyinchiliklarda ochiladi. Biroq, o'zbek paremiyasida jamiyatdagi o'zaro yordam ustunlik qiladi, chunki u xalq donoligida kollektivizmni aks ettiradi [5, 102-bet]. Ingliz paremiyalarida esa individual mas'uliyat ko'proq: "Birds of a feather flock together" (Bir xil qushlar birga uchadi), bu shaxsiy tanlov va o'xshashlikka asoslangan munosabatlarni ko'rsatadi [4, 112-bet].

Oila va oilaviy munosabatlar mavzusida o'zbek paremiyalarida oila jamiyatning asosi sifatida ta'kidlanadi: "Oila – davlatning asosi" [3, 134-bet], bu oilaviy birlik va mas'uliyatni ifodalaydi. Ingliz paremiyasida esa "Blood is thicker than water" (Qon suvdan quyuqroq) oilaviy rishtalarning ustunligini ko'rsatadi [6, 56-bet], lekin bu ko'proq biologik aloqaga asoslangan, o'zbek paremiyasida esa ijtimoiy mas'uliyat kuchliroq [2, 78-bet]. Ijtimoiy qadriyatlar orasida axloq va hurmat muhim o'rin tutadi. O'zbek maqolida "Yaxshilik qil, yaxshilik top" (Yaxshilik qilsang, yaxshilik topasan) [3, 189-bet] axloqiy tamoyilni ifodalaydi, bu inglizcha "What goes around comes around" (Nima ekasan, shuni o'rasan) [4, 145-bet] bilan o'xshash bo'lib, ikkalasida ham adolat va o'zaro munosabatlarning tsiklik tabiati ko'rsatiladi.

Jamiyatdagi adolat va mas'uliyat mavzusida farqlar ko'zga tashlanadi. O'zbek paremiyasida "Birlikda kuch" (Birlikda kuch bor) [5, 210-bet] kollektiv harakat va ijtimoiy birlikni ta'kidlaydi, bu ingliz paremiyasidagi "Every man for himself" (Har kim o'zi uchun) [6, 98-bet] individualizmga qarama-qarshi. Shu bilan birga, ikkala madaniyatda ham yolg'on va xiyonat salbiy baholanadi: o'zbekcha "Yolg'onchi do'stdan haqiqatdagi dushman yaxshi" [3, 156-bet] va inglizcha "Honesty is the best policy" (Rostgo'ylik eng yaxshi siyosat) [4, 167-bet]. Paremiyalar semantikasi madaniy kontekstga bog'liq bo'lib, o'zbek paremiyalarida xalq donoligi orqali ijtimoiy qadriyatlar tarbiyaviy maqsadda ishlatiladi [1, 34-bet], ingliz paremiyalarida esa pragmatik yondashuv ustun [2, 56-bet].

Muhokama: Ingliz va o'zbek paremiyalarining solishtirilishi shuni ko'rsatadiki, ikkala madaniyatda insoniy munosabatlar universal qadriyatlar (do'stlik, adolat) orqali ifodalansa-da, madaniy farqlar mavjud. O'zbek paremiyalarida kollektivizm va oilaviy birlik ustun bo'lib, bu Sharq madaniyatining xususiyati [5, 145-bet], ingliz

paremiyalarida esa individualizm va shaxsiy rivojlanish ta'kidlanadi, bu G'arb madaniyatiga xos [4, 200-bet]. Farqlar globalizatsiya sharoitida madaniy muloqotni murakkablashtirishi mumkin, ammo o'xshashliklar (masalan, axloqiy tamoyillar) o'zaro tushunishga yordam beradi [2, 112-bet]. Paremiyalar zamonaviy jamiyatda insoniy munosabatlarni shakllantirishda hali ham dolzarb, lekin texnologiyalar ta'sirida yangi interpretatsiyalar paydo bo'lmoqda [1, 78-bet]. Muhokamada paremiyalar lingvokulturologik ahamiyati ta'kidlanib, ularni ta'limda qo'llash masalasi ko'tariladi.

Xulosa va takliflar: Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek paremiyalarida insoniy munosabatlar va ijtimoiy qadriyatlar madaniy kontekstda ifodalanib, xalqlarning dunyoqarashini ochib beradi. O'xshashliklar universal insoniy qadriyatlarning mavjudligini, farqlar esa madaniy xilma-xillikni ko'rsatadi [3, 220-bet]. Tadqiqot natijalari paremiyalar insoniy munosabatlarni mustahkamlashdagi rolini tasdiqlaydi. Takliflar: 1) Paremiyalar ta'lim darsliklariga kiritilsin va madaniyatlar o'rtasidagi solishtirmali kurslar tashkil etilsin; 2) Raqamli platformalarda paremiyalar arxivini yaratish orqali yosh avlodda ijtimoiy qadriyatlar tarbiyasi kuchaytirilsin; 3) Keyingi tadqiqotlarda boshqa tillar paremiyalarini qo'shib, global solishtirma o'rganilsin [2, 189-bet]. Ushbu takliflar madaniy muloqotni rivojlantirishga hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Berdiyev H., Rasulov R. O'zbek tilining paremiologik lug'ati. – Toshkent: O'qituvchi, 1984. – 240 b.
2. Abdullaeva N.E. Ingliz va o'zbek maqollarining lug'ati (graduonimlar bilan). – Toshkent: Fan, 2020. – 320 b.
3. O'zbek xalq maqollari (to'plam). – Toshkent: Sharq, 2015. – 450 b.
4. Simpson J., Speake J. Oxford Dictionary of Proverbs. – Oxford: Oxford University Press, 2008. – 384 b.
5. Qo'shboev I. O'zbek xalq maqollari va ularning semantikasi. – Toshkent: O'zbekiston, 1998. – 280 b.
6. Mieder W. Proverbs: A Handbook. – Westport: Greenwood Press, 2004. – 304 b.